

-(Y)ACAK SIFAT-FİİL EKİNİN BİRLEŞİK YAPILARDAKİ ÖZEL BİR İŞLEVİ ÜZERİNE

Selma GÜLSEVİN*

Geliş Tarihi: Ocak, 2016

Kabul Tarihi: Şubat, 2016

Öz

Dildeki bir biçimbirim, diğer yardımcı sözcük veya biçimbirimlerle birleşip her bir biçimbirime ait farklı özellikleri bir araya toplayarak bir başka işlev kazanabilir. Biçimbirimler basit çekimde kullanılırken farklı, birleşik yapılar içinde kullanılırken farklı anlamlar taşıyabilir. Örneğin {-(y)AcAk} eki “*Gireceğim sınav çok önemli.*” cümlesinde gelecek zaman ifade ederken, “*Bana geleceğine otele gitseydin.*” cümlesindeki bağlamda geçmiş zaman ifade eder. Benzer özellikler diğer Türk yazı dillerinde de görülür. Örneğin, Karay Türkçesinde basit çekimde kullanılan {-GAY} eki istek bildirirken, birleşik çekimde kullanılan {-GAY} ise Türkiye Türkçesine gelecek zaman eki {-(y)AcAk} ile aktarılacak şekilde kullanılır.

Bizim burada inceleyeceğimiz yapı *ihtimal / tahmin* bildiren {F-mİş/(D)yor olabil-} yapısının isimleştirileceği veya sıfatlaştırılacağı durumlardır. Araştırma sorumuz ise “*gel-miş olabileceği*”, “*gel-iyor olabileceği*” yapısındaki {-(y)AcAk} ekinin işlevi veya birleşik yapıya kattığı anlam değerinin ne olduğudur. Bu amaca yönelik olarak önce bu birleşik yapıdaki her parça ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Daha sonra bu yapının içinde {-(y)AcAk} ekinin ne tür bir işlev yüklediği veya ne anlam taşıdığı yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sıfat-fiil eki, gelecek zaman, isim-fiil eki, ihtimal/tahmin kipliği.

ON A DISTINCT FUNCTION OF THE PARTICIPLE SUFFIX - (Y)ACAK IN COMPOUND STRUCTURES

Abstract

A morpheme in a language may combine with other morphemes or helping words and may acquire a different function by gathering different characteristics belonging to each morpheme. Morphemes may have different meanings when used in simple conjugations and different meanings when used in compound structures. For instance, while the suffix {-(y)AcAk} has the meaning of future tense in the sentence “*Gireceğim sınav çok önemli.*” (*The test I will take is very important.*), it has the meaning of past tense in the sentence “*Bana geleceğine otele gitseydin.*” (*You should have gone to the hotel instead of coming to me.*)” Such characteristics can be seen in other Turkic literary languages. For example, in Karaim, while the suffix {-GAY} used in simple conjugation means optative, it can be translated into Turkish with the meaning of future tense in compound conjugations.

* Yrd. Doç. Dr.; Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, selmagulsevin@gmail.com.

What we will investigate in this paper are the situations in which {F-mİş/(D)yor olabil-}, showing *possibility/prediction* is nominalized or relativized. The question of the study is what meaning is added to the structure “*gel-miş olabileceği*”, “*gel-iyor olabileceği*” through the suffix {-y)AcAk}. To this end, each and every morpheme in this structure is evaluated separately. Then, the function and meaning of the suffix {-y)AcAk} is evaluated.

Keywords: Participle Suffix, future tense, infinitive, possibility/prediction modality.

1. Giriş:

Dildeki bir biçimbirim, diğer yardımcı sözcük veya biçimbirimlerle birleşip, her bir biçimbirime ait farklı özellikleri bir araya toplayarak bir başka işlev kazanabilir. Biçimbirimler basit çekimde kullanılırken farklı, birleşik yapılar içinde kullanılırken farklı anlamlar taşıyabilir.

Örneğin {-y)AcAk} eki “*Gireceğim sınav çok önemli.*” cümlesinde¹ gelecek zaman ifade ederken, “*Bana geleceğine otele gitseydin.*” cümlesindeki bağlamda geçmiş zaman ifade eder.

“*Ben bu işlerden anlardım.*” cümlesindeki {-V)rdIm} çekiminin taşıdığı anlam ile “*Ben bu işlerden anlar oldum.*” cümlesindeki {-V)r oldum} çekiminin taşıdığı anlam farklıdır.

{-mİş} eki “*Aaa! Kar yağmış*” gibi bir basit çekimde sonradan öğrenme, farkına varma gibi anlamları taşırken; “*Toplantı bitmiştir*” cümlesindeki {-mİştIr} yapısıyla kesinlik ifade etmektedir.

Benzer özellikler diğer Türk yazı dillerinde de görülür. Örneğin, Karay Türkçesinde basit çekimde kullanılan {-GAy} eki istek bildirirken, birleşik çekimde kullanılan {-GAy} ise Türkiye Türkçesine gelecek zaman eki {-y)AcAk} ile aktarılabilecek şekilde kullanılır: *Yaxşı savlux Tenri bergey, bar işiydä ol onartxäy!* “Tanrı, iyi sağlık versin, bütün işlerinde o başarılı kılsın.” *Kumaşım artıx bolsäyt, men anı- de satxäydım.* “Fazla malım olsaydı ben onu da satacaktım.”

2. Soru / Sorun:

Bizim burada inceleyeceğimiz yapı *ihtimal / tahmin* bildiren {F-mİş/(D)yor olabil-} yapısının isimleştirileceği veya sıfatlaştırılacağı durumlardır. Araştırma sorumuz ise *gelmiş olabileceği, geliyor olabileceği* yapısındaki {-y)AcAk} ekinin işlevi veya birleşik yapıya kattığı anlam değerinin ne olduğudur.

¹ Makalede verilen cümlelerin bir kısmını ana dili konuşuru olarak kendimiz kurduk. Bir kısmını ise Genel Ağ ortamından aldık.

3. Tespitler:

3.1. {-mIş /-(I)yor ol-abil-ecek+(iyelik+ad durumu) Birleşik Yapısı

Türkçedeki kip, zaman ve sıfat-fiil eklerinin işlevleri gibi konular çeşitli çalışmalarda ayrıntıları ile ortaya konulmuştur. Bu yapıyı anlamak için önce kombinasyonu oluşturan biçimbirimlerin anlam özelliklerine göz atmak gerekir:

3.2. {-mI}

{-mIş} eki, fiil çekiminde fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır (Korkmaz, 2014). Beş duyu ile fark edilen ve o anı gösteren zaman için kullanılır: “*Kağıt pürüzlüymüş. Su ısınmış.*”(dokunma yolu ile fark etme); “*Su tuzluymuş.*” tatma yoluyla, vs. (Demir N., 2012: 101 - 102).

{-mIş} eki sıfat-fiil olarak kullanıldığında bu ekle kurulmuş çekimli fiillerde olduğu gibi başkasından duyma, sonradan fark etme gibi bir işlev görmez. Geçmiş zaman bildirir. Adeta - DI ekinin sıfat-fiil hâli gibidir.

“Yaprakları dökülmüş ağaçlar gibi, sessiz ve hüznüydü.”

“Yarın bu saatlerde Ankara’ya inmiş olacağım.”

3.3. {-(I)yor}

{-(I)yor} şimdiki zaman eki fiilin bildirdiği oluş veya kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını veya devam etmekte olduğunu gösterir.

“Arkadaşlarla ders çalışıyoruz.”

“Ne güzel oynuyorlar!”

Bu ek, cümledeki diğer unsurlara bağlı olarak *şimdiki zamandan* başka *görülen geçmiş zaman*, *duyulan geçmiş zaman*, *gelecek zaman*, *geniş zaman* da gösterebilir (Korkmaz, 2014: 548 - 556).

“Ne söylüyorsun, anlamıyorum.”

“Ben bu işleri her gün yapıyorum, kimse umursamıyor.”

“Yarın mantı yapıyorum, gel birlikte yiyelim.”

Sıfat-fiil göreviyle kullanıldığında ise *şimdiki zaman* veya *geniş zaman* anlamlarını taşır.

“Gerekli evrakları bugünlerde tamamlıyor olmalı.”

3.4. {-mİş/-(I)yor ol-}

ol- yardımcı fiili isimlerden sonra gelerek birleşik fiiller yapar. Sıfat-fiil eklerinin üzerine de getirilebilir: {-mİş ol-} (*gör-müş ol-duk, çalış-muş olacaksınız*), {(y)AcAk ol-} (*içecek ol-muşsun, gid-ecek ol-dular*); {(I)yor ol-} (*yüz-üyor ol-acağız*), {-mAz ol-} (*gel-mez oldu*), {(V)r ol-} (*iç-er ol-duk*). *Sıfat-fiil eki + ol-* birleşik yapılarının işlevleri de tartışılmıştır (Demir S., 2012). Bu yapıyı, işlevini esas alan yaklaşımla fiillerin birleşik çekimi içinde alınmasını önerenler de vardır (Gülsevin, 2000), söz dizimi açısından yaklaşım ‘öncül ek’ ile oluşturulmuş yapı olarak açıklayanlar da vardır (Delice, 2009: 714). İmdat Demir ise fiil çekim kategorisini dolaylı yoldan oluşturan yapıları incelediği kitabında {-mİş ol-} gibi birleşikleri *perifrasıs* terimiyle açıklamıştır (Demir, 2015: 104 - 125). Ancak bu çalışmalar {-mİş ol-} yapısının {(y)Abil-} şeklinde yeterlilik yapısı ile genişlediği durumlar üzerinde durmamaktadırlar.

Korkmaz “sıfat-fiil+ol-” tarzındaki yapıları “karmaşık fiiller” başlığı altında inceler (Korkmaz, 2014: 700 - 708). Bunlarda {-mİş ol-} şekline “öncelik fiilleri” adını verir: “*Öncelik görevindeki birleşik fiiller, geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu veya olumsuz biçimleriyle kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösterir. Bu türün en yaygın kullanımında olanı –miş ol- biçimi ile kurulanlarıdır.*” (Korkmaz, 2014: 712 - 713).

“O kadar iyi izah ettin ki sonunda ben de konuyu anlamış oldum.”

{-(I)yor ol-} birleşik yapısında, {(I)yor} ekinin kapsamından dolayı geçmişe değil, şimdiki zamana ve geleceğe yönelmiş bir süreklilik söz konusudur (Korkmaz, 2014: 704).

“Şu anda bir kenara büzülmüş ağlıyor olabilirdi.”

{-mİş ol-}, {(I)yor ol-} birleşik yapıları hem Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde hem de ağızlarında (Ay, 2011) sıklıkla kullanılır.

3.5. {(y)Abil-}

{(y)Abil-} yeterlilik fiili {(y)A} zarf-fiil eki üzerine bil- yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşmuş birleşik bir yapıdır. Bu yapı temel olarak yeterlilik, gücü yetme, başarabilme veya ihtimal / tahmin anlamlarını taşır (Aydeniz, 1995: 80):

“Bu yazıyı on günde tamamlayabilirim.”

“Sonunda gitar çalmayı öğrenebileceğim.”

“Akşama size gelebilirim.”

{ -(V)r eki ve soru ile birlikte de *izin* veya *rica* anlamları kazanabilir (Günay, 2014: 543):

“Dışarı çıkabilir miyim?”

“Kapıyı kapatabilir misiniz?”

Bu anlam ayrıntılarına göz attıktan sonra şimdi incelediğimiz yapıya dönelim.

3.6. {-mİş/-(I)yor ol-abil-}

Bu yapı hem üzerine zaman veya kip çekimi getirilerek yüklem olarak kullanılabilir hem de isimleştirilerek veya sıfatlaştırılarak cümlede görev alabilir.

3.6.1. Yüklem olarak kullanılabilir²:

“Ödevini bitirmiş olabilir.”

“Belki sağ kolunuzu oluşturan elementler, sol kolunuzu oluşturan elementlere kıyasla başka bir yıldızın merkezinde üretilmiş olabilir.”

“Metan gazı çamur tankında üretilmiş olabilir ve bu da atık arıtma tesisini çalıştırmak için yakıt olarak kullanılabilir.”

“Uçağın basınçlandırma sistemi bozulmuş ya da bir yerden gövdesi açılmış olabilir.”

“Belki yavaş yavaş hissedildiği için o 3 saniye içerisinde hızlı davranamamış olabilir.”

“Bazı durumlarda ise aynı anda birden fazla olay gerçekleşmiş olabilir. Bu gibi hâllerde kronolojik sıra ile anlatmak imkânsızdır.”

“Ancak, A.P. bu gruplardan her hangi birisinin damgasını yese de kendisine bir yön, bir politika seçmiş olabilecek midir? Buna "Evet" diyebilmek zordur.”

“Araştırmacıya göre davranışlardaki dalgalanmaların altında beyin kimyasındaki gözle görülür değişimler yatıyor olabilir.”

“Fakat su ve yağ molekülleri arasındaki kuvvet diğerlerine oranla daha az zayıflıyor olabilir.”

“Travmatik omurilik yaralanmalarındaki sempatik hasar otonomik disregülasyon yoluyla HO'a zemin hazırlıyor olabilir.”

² Bu birleşik yapının yüklem olduğu durumlar neredeyse tamamen -(V)r geniş zaman çekimiyle yapılmaktadır. Diğer zaman veya kiplerle yüklemleşmiş örnekler çok nadirdir.

*“Anayasa Mahkemesi’ne doğrudan bireysel erişimi getirmeye yönelik endişeleri ortadan kaldırmanın bir yolu, normatif anayasa şikâyetini getirmekten **geçiyor olabilir.**”*

*“Dijital dünyanın içerisinde var olmanın çokluğu oranında ölen kişinin tüm hayatı kesintisiz olarak **kaydedilmiş olabiliyor.**”*

*“Sessiz okumada dikkat edilmesi gereken husus, okumanın en az "fısıltı" şeklinde olması gereğidir ki, harflerin mahrecinden çıkmaları tam olarak **sağlanmış olabilsin.**”*

*“Odanın 18 C’den aşağıda bir ısıda olması lazım ki çalıştığı halde 18 C’ye **yükselmiş olabilsin** işlemci ısısı. Herhalde 15-16 C değıldir PC’nin bulunduğu ortam.”*

Yukarıdaki cümlelerde {-mış} eki eklendiğı fiilin bitmiŝliğini, {-(I)yor} ise eklendiğı fiilin devam ettiğini veya başladığını ifade eder. {- (y)Abil-} üzerine {- (V)r} veya {- (I)yor} ekleri getirildiğinde ihtimal / tahmin işlevi görülür. Diğere çekimlerde ise yeterlilik, başarabilme, ŝarta bağlama gibi anlamlar vardır. Makalemizi ilgilendiren tip sadece ihtimal / tahmin bildiren, yani çoğunlukla {- (V)r}, nadiren de {- (I)yor} eki ile yüklemleşen yapılarıdır.

3.6.2. İsim veya sıfat hâline getirilerek kullanılabilir:

{-mış/-yor olabil-} yapısını bir cümle içinde yüklem olarak kullanabileceğimiz gibi isimleştirerek de kullanabiliriz. Bu yapı bir fiil olduğı için onu isimleştirirken / sıfatlaştırırken ya bir isim-fiil eki ya da bir sıfat-fiil eki kullanılır:

3.6.2.1. {-mış olabilecek+(iyelik +ad durumu)}

*“Parasını düşürmüş **olabileceğini** anladım.”*

*“Adana’da sokaklarda yaşayan 85 yaşındaki Hasan Sarıkaya, gece yattığı kulübede ölü bulundu. Sarıkaya’nın, donarak **ölmüş olabileceğı** ihtimali üzerinde duruluyor.”*

*“Bazı deliklerin şarapnel parçalarından kaynaklanmış **olabileceğini** öne sürdü.”*

*“Hiç okumamış **olabileceğinden** kuşkulanyorum;...”*

*“Kabiledeki insanların sayısı da artmış **olabileceğinden**, her zamanki yerimizden daha uzak, ama mağaranın her yanını rahat rahat görebileceğimiz bir yer seçtik.”*

*“Daha önce yapılmış olan binanın bu yüzyılda onarılmış **olabileceğı** düşünölmektedir.”*

*“Bir kişinin sonucunu bilmediğı bir durumun nasıl sonuçlanmış **olabileceğine** dair görüşünü söylediğı cümleler tahmin bildirir.”*

*“54 - 57. sorularda, verilen durumda söylenmiş **olabilecek** sözü bulunuz.”*

3.6.2.2. {-mİş olabildik+iyelik (+ad durumu)}

“Bunlar kanunla belirlenmiş ya da **inşa edilmiş olabildiği** gibi, herkes tarafından paylaşılan beklentilere göre gerçekleşen yaptırımlar olabilir.”

3.6.2.3. {-mİş olabilmesi (+ad durumu)}

“Bunun yanı sıra, mal ve mülkten yoksun bırakmanın **gerçekleşmiş olabilmesi**, bir başka anlatımla ikinci kuralın uygulanabilmesi için mülkiyetin mutlaka resmî şekilde kamu idarelerine geçmesi gerekmektedir.

“Sanırım bu büyük projenin başarıya ulaşabilmesi ve bugüne dek hak dinin mucizeleriyle en geniş şekilde **tanıtılmış olabilmesi** için film ve kitapların tüm dünyaya yayılması gerekiyor.”

“İslam dininin mütecaviz tabiatının, bu sevimli temayülü, dini sahada geçerli kalmaya **sevk etmiş olabilmesi** gayet tabiidir.”

“Olay, diplomasinin zorunlu olarak bir meslek hâline gelmiş olmasının, bu sonucu yani diplomatın değişebilen hükümlerinin siyasetinden **soyutlanmış olabilmesi** sonucunu doğurmuş bulunmasıdır.”

3.6.2.4. {-mİş olabilmek}

“Sırf bir şeyler **söylemiş olabilmek** için saatlerce düşünüyor bazen insan bu kürsüde.

“Hukukçular, sadece teknik hukuk veya hukuk tekniği ile iktifa etmemelidirler. Çünkü “tam hukuk kültürü” ile **yetişmiş olabilmek** için hukuk ilminin aynı zamanda adaletin de ilmi olduğunu, hukuk tekniğinden ve teknik hukuk ilminden başka bir de hukukun ahlakını ve hukukun ahlakının da adalet olduğunu idrak etmiş bulunmak lazımdır

3.6.2.5. {-(I)yor olabilecek (+iyelik +ad durumu)}

“Şu anda **ağlıyor olabileceği** kimsenin aklına gelmedi.”

“**Tanıyor olabileceğin** kişiler kısmını düzenli olarak kontrol ediyor musun?”

“Aynı kaya tiplerinde balık örneklerine de rastlanıyor olması, ayrıca bitkinin narın yapıdaki saplar ve bitkiyi su yüzünde tutmaya **yarıyor olabilecek** balon benzeri yapılar, söz konusu bitkinin yaşam alanının göller olduğu düşüncesini güçlendiriyor.”

3.6.2.6. {-(I)yor olabilmesi (+ad durumu)}

“Bu açıdan bakıldığında, iki sektörün birbiriyle entegre **çalışıyor olabilmesi** önem taşıyor.”

“Tabii ki ICQ’nun **çalışıyor olabilmesi** için internet bağlantınızın yapılmış olması gereklidir.”

“İkincisi, bizim kendi denetçilerimizin bağımsız denetçi gibi **çalışıyor ve olaylara öyle bakıyor olabilmesi** lazım.”

“Ondan sonra o güzelim sahillerin kontrol edilebilir olması, bir yeknesak içerisinde plan bütünlüğünün **sağlanıyor olabilmesi** hiçbir şekilde mümkün olmadı.”

“Bireylerin yaşadıkları mekânda özgürce, kimsenin yardımı olmadan kendi ihtiyaçlarını **karşılıyor olabilmesi** gerekmektedir.”

3.6.2.7. {-I}yor olabilmek

“Çok iyi müzik **yapıyor olabilmek** için de çok iyi arkadaşlığın olması şart değil.”

“Festivalin resmî açılışını yapmak üzere sahneye davet edilen Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen ise “Çocuklar için yapılan uluslararası bir festivali dördüncü kez **gerçekleştiriyor olabilmek** bir başarıdır.”

Yukarıdaki örneklerde ekler isimleştirme işlevini yerine getirirken üzerine iyelik ve / veya ad durum eklerini de alabilmektedir. Bu şekilde adlaşmış olan sözler sıfat veya isim olarak kullanılabilir.

3.7. {-(y)AcAK}

Fiil kök ve gövdelerine gelen {- (y)AcAK} eki, gerçekleşmesi gelecek zamana yönelmiş geçici sıfatlar ve geçici hareket adları kurar (Korkmaz, 2014: 828).

Bu ekin zaman anlamı yanında başkaca kiplik özellikleri vardır. Yükümlülük kipliği bağlamında *istek, niyet, emir, rica, zorunluluk - gereklilik, yeterlilik, izin, yasaklama, kaygı, beklenti - umut, tercih, yaklaşma, tehdit - öfke, tavsiye - öneri, öğüt, yakınma - şikâyet, uyarı - tembih, söz verme - vaat etme, alay, amaç - hedef*; bilgi kipliği bağlamında ise *kesinlik, olasılık, tahmin - olasılık, tahmin, tahmin - çıkarım, çıkarım, varsayım, gereklilik, belirsizlik* anlamlarını ifade edebilmektedir. {- (y)AcAK} eki yanında {-Dir bildirme eki}, {- (y)Abil-} yapısı, *belki, galiba, bir aya kadar, diye söz ve söz gruplarını* alarak olasılık; *düşün-, tahmin et-, san-* fiilleriyle tahmin - olasılık; *san-, anla-, bil-, düşün-, kestir-* fiilleri ve *gibi geliyor* cümlesi, *bana kalırsa* kalıp ifadesi, *öyle sanıyorum* kalıp söylemi ile tahmin anlamları vurgulanmaktadır (Torun, 2013 - 1: 143 - 181). Ancak bu özellikteki cümlelerin hepsinde {- (y)AcAK} eki gelecek zaman işlevini de taşımaktadır. Zaten doğası gereği bu ekin gelecek zaman ifade etmesi de beklenen bir durumdur.

Ayrıca $\{-(y)Acak+iyelik eki+yönelme\}$ yapısında $\{-(y)AcAK\}$ eki ana cümledeki çekime göre gelecek zamandan başka geçmiş zaman, gelecek zaman ve geniş zaman da bildirebilmektedir (Torun, 2013 - 2: 2423)

4. Değerlendirme

Yukarıdaki cümlelerde zaman anlamını $\{-yor\}$ ve $\{-mİş\}$ ekleri vermektedir. *ol-* fiiline eklenen $\{-abil-\}$ yapısı ise ihtimal / tahmin veya yeterlilik anlamı taşımaktadır.

Örnek cümlelerde görüldüğü üzere isimleştirme *olabil-* üzerine gelen $\{-(y)AcAK\}$, $\{-mA\}$, $\{-mAK\}$ ekleriyle sağlanmıştır.³ Bu örneklerdeki *olabil-* yapısının anlamlarına baktığımızda ihtimal / tahmin veya başkaca anlamlar taşıdığını; ihtimal / tahmin dışındaki anlamları taşıdığına $\{-mA\}$ veya $\{-mAK\}$ ile isimleştiğini, ihtimal / tahmin anlamını taşıırken $\{-(y)AcAK\}$ ile isimleştiğini görürüz. Ancak $\{-(y)AcAK\}$ bu örneklerin hiçbirinde doğası gereği kendisinden beklenen gelecek zaman anlamı taşımamaktadır.

Bizim burada konumuz $\{-mİş/-(I)yor olabil-\}$ yapısının ihtimal / tahmin anlamı taşıdığı durumlar olduğu için şimdi sorumuz şudur: İhtimal / tahmin anlamında olup $\{-(y)AcAK\}$ ekiyle isimleşen / sıfatlaşan örnekler hiçbir şekilde gelecek zaman anlamı taşımadığına göre $\{-(y)AcAK\}$ sıfat-fiil eki, kullanıldığı bu örneklerde hangi işlevi yüklenmektedir?

$\{-(y)AcAK\}$ ekinin gelecek zaman işlevinden başka kiplik özellikleri de olduğu (izin, gereklilik, uyarı, tahmin, ihtimal ... vb.) bilinmektedir (Torun, 2013 - 1). Ancak bu kiplik anlamları ekin gelecek zaman anlamıyla birlikte vardır.

Burada akla gelen ilk ihtimal şu olabilir: Acaba bu birleşik yapı içinde gelecek zaman bildirmeyen $\{-(y)AcAK\}$ eki, ihtimal / tahmin bildirmiş olabilir mi? Bu sorunun cevabı da çok açıktır: Olamaz. Çünkü zaten $\{-mİş/-(I)yor ol-abil-\}$ yapısı ihtimal / tahmin anlamını taşımaktadır. O grubun üstüne gelen herhangi bir eke ihtimal / tahmin bildirir demek doğru olmaz.

İhtimal / tahmin bildiren $\{-mİş/-(I)yor ol-abil-\}$ birleşik yapısının üzerine gelen $\{-(y)AcAK\}$ eki, bizce, sadece o yapıyı geçici isim yapmak için kullanılmaktadır.

Bilindiği gibi fiilimsilerden *isim-fiiller* geçici “isim”, *sıfat-fiiller* (Karabulut, 2009) geçici “sıfat”, *zarf-fiiller* ise geçici “zarf” yaparlar.⁴ Burada sıra dışı olan durum, sıfat-fiil eki olan $\{-(y)AcAK\}$ şeklinin, kendinden beklenen herhangi bir zaman veya kiplik özelliği taşıyor olmasıdır. Buradaki kullanımlarıyla $\{-(y)AcAK\}$ eki sıfat-fiil değil isim fiil eki olarak iş görmektedir.

³ Bir örnekte görülen *-DİK* eki ise örnekleme yoluyla kullanılmış olmalıdır.

⁴ Fiilimsilerin asıl görevi geçici isim, sıfat, zarf yapmak olsa da kalıcı isim yaptıkları örnekler de vardır.

5. Sonuç

1. {F-mış/yor olabil-} yapısı çekimlenerek yüklem olarak kullanılabilir. Bu yapı ihtimal / tahmin anlamını taşıyarak yüklem olduğunda genellikle {-(V)r} eki ile çekimlenir. Bu çekimde {-(V)r} eki geniş zaman veya gelecek zaman anlamlarını taşımaz. Sadece fiilin yüklem olmasını sağlar. Mevcut zaman / görünüş / kiplik durumunu pekiştirmeye de yarıyor olabilir.

2. {F-mış/yor olabil-} yapısı cümlede isimleşerek de kullanılabilir. İhtimal / tahmin anlamı taşıyan bu yapının isimleşmesi için {-(y)AcAk} eki kullanılır.

3. {F-mış/yor olabil-} yapısı {-(y)AcAK} eki ile isim / sıfat olduğunda, bu ek asla gelecek zaman anlamı taşımaz.

4. Bu durumda kullanılan {-(y)AcAK} eki; {F-mış/yor olabil-} yapısını, zaman anlamı katmadan isim-fiil eki görevi üstlenerek isimleştirir.

5. İhtimal / tahmin bildiren {-mİş/-(I)yor olabil-} birleşik yapısı üzerinde (herhangi bir zaman veya kiplik değeri taşımayan) isim-fiil göreviyle isimleştirme yapılırken {-(y)AcAk} şeklinin tercih edilmiş olmasının sebebi şunlar olabilir:

5.1. {F-mış/yor olabil-} yapısı ihtimal / tahmin anlamıyla çekimlenirken {-(V)r} eki kullanılır. Böyle çekimlenmiş bir yapı isimleştirilirken {-(V)r} iki üzerine iyelik ve ad durumu alamadığı için onun rolünü {-(y)Acak} eki alır. Yüklemde {-(V)r} eki nasıl zaman anlamı taşıyorsa, isimleştirmek için kullanılan {-(y)AcAK} eki de aynı şekilde zaman veya kiplik anlamı taşımaz. Yani bu kullanımdaki {-(y)AcAK}, {-(V)r}'ın karşılığıdır.

5.2. Bilindiği gibi {-(y)AcAK} sıfat-fiil ekinin ihtimal / tahmin bildiren kiplik kullanımı vardır. Bu birleşik yapıda {-(y)AcAK} ekinin tercih edilme sebebi, {-mİş/-(I)yor olabil-} yapısıyla ifade edilebilen ihtimal / tahmin anlamını bir kez daha kuvvetlendirmek de olabilir.

Kaynaklar:

- AY, Ö. (2011). Ol- Fiili İle Yapılan Birleşik Çekimler ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/1, 659-671
- AYDENİZ, S. (1995). *Türkiye Türkçesinde Tasviri Fiiller ve Fonksiyonları*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 262 s.
- DELİCE, H. İ. (2009). Türkçenin Öncül Ekliliği ve Türkçede Öncül Ek Taşıyan Yapılar. *Turkish Studies –International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/3, 703-716
- DEMİR, İ. (2015). *Türkçede Perifrazis (Fiil Çekim Kategorisi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- DEMİR, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. *Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 62, 97-118
- DEMİR, S. (2012). Türkiye Türkçesinde ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri. *Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 63, 11-30
- GÜLSEVİN, G. (2000). Türkiye Türkçesinde Zaman ve Kip Çekiminde Birleşik Yapılar Üzerine. *TDAY Belleten* 1997, 215-224
- GÜNAY, N. (2014). Türkçede -(A/D)r Biçimbiriminin Kiplik Anlam Alanları, *International Journal of Language Academy*. 2/4, 529-545
- KARABULUT, F. (2009). Köktürkçenin Sıfat-Fiilli Yapı Tipolojisi. *Bilig. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 91-118
- KORKMAZ, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. (4. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TORUN, Y. (2013-1). *Türkçede Gelecek Zaman ve Kiplik Özellikleri*. Adana: Karahan Kitabevi.
- TORUN, Y. (2013-2). Türkiye Türkçesinde -AcAk + İyelik Eki + Yönelme Durumu Yapısı. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/9, 2421-2430
- TURAN, Z. (1996). Eski Anadolu Türkçesinde ol- Cevheri Fiilli. *TDAY Belleten* 1999, 265-289
- YILMAZ, Ö. D. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.